

Kriminalisztikai gondolkodásmód a gyakorlatban

A verziók ellenőrzése

A Detektor Plusz tavalyi 4. számában a kriminalisztikai gondolkodásmód kialakulásával és jellemzőivel kapcsolatban azt írtam: a nyomozás mindenekelőtt gondolkodási folyamat, valamely jelenség, vagy múltban lezajlott esemény meghatározott módszerek segítségével történő megismerése. Nem véletlenül, hiszen a nyomozás és a bűnüldözés lényegében egyfajta mentális időutazás, amit számos kiváló bűnügyi regényen, novellán és néhány igazán jó filmen keresztül is megismerhetünk.

A fikatív zsaru- és kémsztori idődimenziója alapvetően két narrációtípust ismer. Az egyik a lineáris-kronologikus történetvezetés, amikor a cselekményt gyakran – részben vagy egészben – a bűnöző szemszögéből ismerjük meg. Figyelemmel kísérhetjük, hogyan készül fel a törvénytelenység, bankrablás, mérénylet, zsarolás, kémkedés stb. elkövetésére. Ilyenkor az izgalom tárgya nem a tettes kilétének felderítése, hanem az, sikerül-e az elkövetőnek végrehajtania bűnös akcióját, vagy a rend őreinek lehetősége lesz-e őt még időben lefűlelni, személyét kiiktatni, illetve tettét megelőzni. Ilyen történetet mutat be például – a többször megfilmesített – Frederick Forsyth: A Sakál napja című regénye, ahol a politikai bérgyilkos („divatos szóhasználattal”: terrorista) rafináltan kimunkált akciójának stációit, s vele paralel a mindvégig nyomában lihegő elhárítótisztek munkáját követhetjük végig. A másik, a retrospektív történetvezetés. Itt a sztori, a nyomozás akkor veszi kezdetét, amikor a legrosszabb, az anyagi kárt és/vagy emberéletet követelő jogsértés már bekövetkezett. A nyomozó feladata ennek a bizonyítékok

(nyomok, okiratok, visszaemlékezések, vallomások stb.) akkurátus összegyűjtésével történő rekonstruálása. Erre pedig John Le Carré: Suszter, szabó, baka, kém című valóságghű kémregénye, és az abból készült igen kiváló angol film, Gary Oldman félelmetesen pontos alakításával, a legjobb példa.

A kriminalisztikai gondolkodásmódról írott cikkemben a nyomozás ismeretelméleti megközelítése kapcsán meghatározásra került a verzió fogalma, amely nemcsak a kriminalisztikai gondolkodásmód sajátos eszköze, hanem a nyomozás szempontjából a verziókkal végzett munka magának a nyomozásnak az egyes fázisait is kijelöli. Elevenítsük fel, hogy a verziókkal végzett munka milyen szakaszokra bontható **(1. ábra)**.

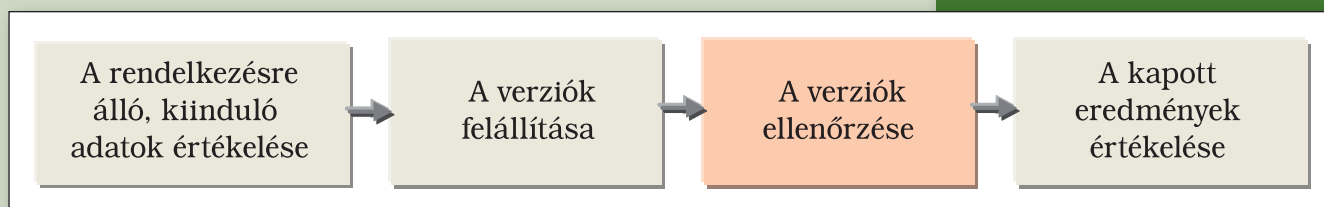
Akkor egyenként megvizsgáltuk a verziókkal végzett munka gondolkodási szakaszait, mint a nyomozás kötelező stációit, kivéve a harmadikat, a verziók ellenőrzését, mondván: az már nemcsak gondolati, hanem effektív adatgyűjtési tevékenységet is igényel. Most ezzel az egy szakasszal foglalkozunk.

Azt már a tavalyi cikkben is – lévén hogy

az a nyomozás gondolati fázisához tartozik – leírtam: a verziók ellenőrzése során győződhetünk meg a feltevéseink helyességéről vagy tévedéseinkről, következtéseink megalapozottságáról, avagy megalapozatlanságáról. A verziókkal végzett munkának ez a szakasza további részfolyamatokra bontható. Az ellenőrzés első lépcsőfoka a feladatok pontos meghatározása. Következő lépésként a nyomozó kiválasztja azokat a nyomozási cselekményeket, amelyeket – az ügy előzményi adatainak ismeretében – megfelelőnek talál az ellenőrzés végrehajtására. Aztán meghatározza a végrehajtás sor-

rendjét, időpontjait, az egyes nyomozási cselekmények során alkalmazandó – vélhetően legcélszerűbb – taktikát, végezetül felméri, hogy milyen személyi és technikai feltételeket indokolt biztosítani a nyomozáshoz. Vagyis megtervezi a nyomozást. Mivel nincs két egyforma ügy, ezért minden egyes ügy nyomozását külön nyomozási terv alapján, külön projekt-szervezetben célszerű végrehajtani. Igen, a civilszférában oly jól ismert projektszervezetben, mert a merev, hierarchikus, nem ritkán túlbürokratizált, szervezeti és intézményközi kommunikációs zavarokkal küszködő, esetenként egymással rivalizáló nyomozó hatóságokkal, közhatalmi rendőrszervezetekkel szemben, a magánnyomozási projektszervezet – a maga belső és külső munkatársaival, szakértőivel – rendkívül kreatívan és sikerorientáltan dolgozik. Nincs ugyanis tekintélyelvű rangsoron alapuló parancsnoki lánc, katonai hierarchia, csupán egymás munkáját tiszteletben tartó magándeaktívek, anyagiakkal eredménymotivált profi csa-

1. ábra: A verziókkal végzett munka szakaszai

pat, ahol az egyénre szabott feladatokat végrehajtó team tagjainak jelentéseit a projektvezető értékeli ki és összegzi. A tervezett feladatok végrehajtása, azaz az egyes nyomozási cselekmények fogantatása képezi a verziók ellenőrzésének utolsó, legizgalmasabb szakaszát, hiszen ez már az utcán (ahogy mi mondjuk: területen) történik. Nem véletlen, hogy köznap értelemben a laikusok ezt értik nyomozás alatt, a szakemberek azonban tudják, a nyomozási cselekmények végrehajtása a verziókkal végzett munka, mint gondolkodási folyamat, négy fázisa közül a harmadik fázisnak az utolsó, gyakorlati szakaszát jelenti. Mivel ez a munkafázis nem pusztán elméleti, gondolkodási, hanem inkább gyakorlati tevékenység, effektív nyomozási cselekmények végrehajtása, szinte valamennyi – akciódús – bűnügyi regény, film, thriller erről szól. Vizsgáljuk meg ezeket a nyomozási cselekményeket a magándetektívek szemszögéből.

A nyomozási cselekmények fogantatásával kapcsolatban határozott különbséget kell tenni a büntetőeljárásról szóló törvényben megjelölt nyomozó hatóságok által végzett, valamint a magánnyomozói tevékenység szabályairól szóló törvényben meghatározott tevékenységi formák között. Amíg ugyanis a nyomozó hatóság tagjainak feladata a bűncselekmények gyors és alapos felderítése, valamint a bűncselekmények elkövetőinek felelősségre vonásához szükséges eljárás cselekmények elvégzése, addig a magánnyomozók a megbízási szerződéseik teljesítése érdekében „csupán” adatgyűjtést végezhetnek. Tehát a magánnyomozó a büntetőeljárás törvényben nevesített nyomozási cselekményeket, mint például helyszíni szemlét, helyszínelést, bizonyítási kísérletet, felismerésre bemutatást, kihallgatást, továbbá házkutatást nem fogantatosíthat, mert erre csak a nyomozó hatóságok képviselői jogosultak. A magánnyomozó az adatgyűjtés keretei között azonban végezhet olyan kvázi nyomozási cselekményeket, amelyek a büntetőeljárás jog szempontjából nem, de krimináltaktikai szempontból mégis a nyomozási cselekmények közé sorolhatók.

A magánnyomozó a büntetőeljárás jog által megkövetelt szigorú alakisági szabá-

lyok betartásával sem fogantatosíthat helyszíni szemlét, az ehhez szükséges személyi apparátussal és technikai feltételekkel nem is rendelkezik, azonban helyszíneket megtekinthet, még bűncselekmény helyszínét is, utólag, amikor a nyomozó hatóság érdekeit már nem sérti e tevékenységgel. Ezt a kvázi nyomozási cselekményt az adatgyűjtés keretei között végrehajtott vizuális felderítésnek nevezzük. A magánnyomozó ugyan jogilag releváns értelemben nem végezhet a rendőri munkából, s persze a filmsorozatokból ismert helyszíni szemlét és nyomrögzítést, ugyanakkor minden valamirevaló magánnyomozó iroda elismert igazságügyi szakértőkkel, például nyom-, ujjnyomat-, okmány- és írás-, illetve grafológus és pszichológus szakértőkkel dolgozik együtt. Na de mikor van ennek a szakértői munkának értelme, ha az ilyen magánkirendelések úgyse érnek annyit jogilag, mint az állami? Akkor, ha a károsult magánvállalat valamilyen belső bűncselekmény, leggyakrabban lopás, sikkasztás, gazdasági titoksértés áldozata lett, és nyilvánvaló presztízs-okokból nem a rendőrséghez fordul. Egy magánnyomozó cég és az általa ajánlott igazságügyi szakértők munkája meglehet tényleg nem elég a vádemeléshez, de ahhoz igen, hogy a szakértői vizsgálat eredményeként megalapozottan gyanúsítható dolgozót kipenderítsék bizalmi állásából.

A magánnyomozó ugyancsak nem végezhet helyszínelést, azonban a megbízási szerződése teljesítése érdekében az ügyben érintett személyeket felkérheti, hogy részére helyeket, helyszínrészleteket, útszakaszokat mutassanak meg, helyszíni szituációkat, helyzeteket rekonstruáljanak, cselekményeket szemléletesen mutassanak be és közben magyarázzák is el, miként zajlott le egy múltbeli esemény. Ennél a kvázi nyomozási cselekménynél a magánnyomozó által meghallgatott személy természetesen önkéntesen vesz részt ebben az összetett megismerési folyamatban.

A magánnyomozó a büntetőeljárás szabályai szerinti bizonyítási kísérletet sem folytathat le, de a megbízása tárgyát képező ügyben megállapíthatja vagy ellenőrizheti, hogy valamely esemény, jelenség meghatározott helyen, időben, módon, illetőleg körülmények között megtörténhetett-e.

Ebből adódóan a kvázi nyomozási cselekményt, vagy kísérletet lehetőleg ugyanolyan körülmények között szükséges lefolytatni, mint ahogyan a vizsgált esemény vagy jelenség megtörtént, illetve megtörténhetett. A verziók ellenőrzése során a nyomozás célja ilyenkor bizonyos jelenségek észlelhetőségének, az érzékszervek ingerküszöb értékeinek, illetve meghatározott körülmények közötti érzékelési lehetőségének – például a hanghatalom hallhatóságának, vagy az akkori látási körülmények – tisztázására irányul. Irányulhat továbbá meghatározott cselekmények elkövetési módjának, vagy esemény lefolyásának, valamilyen traszológiai¹ nyomcsoport keletkezési folyamatának, illetőleg időtartamoknak a megállapítására, utólagos (kísérleti) ellenőrzésére is. Természetesen ez a kvázi nyomozási cselekmény sem kivitelezhető az önkéntesen együttműködő személyek nélkül.

A magándetektív felismerésre bemutatást az adatgyűjtése során gyakorlatilag korlátlanul végezhet, kihallgatás helyett személyeket meghallgathat, szembesítést és házkutatást azonban nem fogantatosíthat. A házkutatással ugyan nem egyenértékű, de valamennyire analóg adatgyűjtési tevékenysége a magánnyomozónak a helyiségek leplezett módon – legenda vagy ürügy felhasználásával – történő vizuális átvizsgálása. Ennél a módszernél ügyelni kell arra, hogy a célhelyiségbe, lakásba a magánnyomozó lehetőleg egyedül menjen be és az sem mindegy, hogy milyen napszakban, tekintettel a Btk. 176. § (2) bekezdésébe foglaltakra.

A verziók ellenőrzésére a fentiekben számba veit kvázi nyomozási cselekmények alkalmazhatók egyenként – persze meghatározott taktikai sorrendben – és együttesen is, amennyiben több, összehangolt nyomozási cselekményt fogantatosítunk egyidejűleg, kriminálisztikai műveletről, operációról beszélünk. Függetlenül attól, hogy a kvázi nyomozási cselekményeknek nincs büntetőeljárás jogi relevanciájuk, érvényesek rájuk a krimináltaktikai módszertani ajánlások. A nyomozás eredményessége érdekében – akárcsak a verziók felállításánál – a verziók ellenőrzésénél is ➤

¹ A traszológia bűnügyi nyomtant jelent

be kell tartani meghatározott krimináltaktikai alapelveket, ezek az alábbiak:

- ▶ a többoldalú ellenőrzés elve,
- ▶ a párhuzamos ellenőrzés elve,
- ▶ a gyorsaság kritériuma,
- ▶ a nyomozási cselekmények helyes végrehajtási sorrendjének alapelve.

A verzióban megfogalmazott feltételezés helyességét minden további kétséget kizáró módon kell bizonyítani. Ennek az igénynek a többoldalú ellenőrzés felel meg, ezért a lehetőségekhez képest több, egymást kiegészítő és egymás eredményeit, megállapításait alátámasztó vagy megerősítő nyomozási cselekményt célszerű végrehajtani, illetve módszert alkalmazni. Tényként csak a több, egymástól teljesen független forrásból származó megegyező adatokat fogadhatjuk el.

A felhasználni kívánt nyomozási cselekmények kiválasztásánál fontos szempont az is, hogy azok a verziók párhuzamos ellenőrzését tegyék lehetővé. A párhuzamosság itt nem feltétlen egyidejűséget jelent, hanem azt a krimináltaktikai követelményt fejezi ki, hogy a verziókat ne rangsoroljuk valamiféle valószínűségi szempont alapján. Egy verziót, ha már – a rendelkezésre álló adatok alapján – felépítettünk, ellenőrzés nélkül nem vethetjük el. Minden lehetséges verziót le kell ellenőrizni, minden utat végig kell járni, még ha az zsákutcában végződik is. Nyomozási szempontból ezek a „zsákutcák” hasznosak, hiszen egy probléma megoldásához kizárásos úton is el lehet jutni.

A nyomozás során – akárcsak az üzleti életben – nem szabad figyelmen kívül

hagyni az időtényezőt sem. A gyorsaság követelményének megfelelően a taktikai cél az, hogy a lehető legrövidebb időn belül a legnagyobb eredménnyel bízható nyomozási cselekményt válasszuk ki és hajtsuk végre. Az időtényező különösen a tanúk felkutatásában és meghallgatásukban játszik fontos szerepet. Az időnek az emberi emlékezetre gyakorolt hatásának szemléltetéséeként érdemes tanulmányozni *Hermann Ebbinghaus* (1850–1909) porosz pszichológus felejtés-grafikonját (**2. ábra**).

A nyomozási cselekmények helyes végrehajtási sorrendjének alapelve alatt tulajdonképpen a nyomozás megtervezését értjük. A – fentebb már említett – nyomozási tervet a következőképpen definiálhatjuk: Az ügyek felderítésére, megoldására szolgáló taktikai szabályok, nyomozási cselekmények és módszerek céltudatos, illetve gazdaságos felhasználásának ésszerűen összeállított programja (projektje).

Bármelyik nyomozási tervnek alapvetően két kritériumnak kell megfelelnie, az egyediség és a dinamikus követelményének. Az egyediség követelményének alkalmazása azon a felismerésen alapul, hogy minden ügy, mint társadalmi jelenség – szemben a természeti jelenségekkel – egyedi és nem ismétlődő. A cselekmények, tendenciák egyedisége ismerelméleti síkon feltételezi a megismerésükre irányuló tevékenység egyediségét is. Az esemény megisméltőlhetetlensége által meghatározott megismerési folyamat egyediségének pedig éppen a nyomozás

tervezésénél – mint a verziókkal végzett munka tudatos és átgondolt modelljének kialakításánál – kell a legnagyobb mértékben megmutatkoznia. A tervezés dinamikus követelménye azt fejezi ki, hogy nem szabad mereven ragaszkodni a nyomozás kez-

deti szakaszában kialakított tervhez, hanem az eredmények folyamatos értékelésére alapozva, azt az új feladatoknak megfelelően meg kell változtatni. Azaz ha szükséges, újragomboljuk a kabátot.

A nyomozási tervnek – függetlenül annak gondolati vagy írásos formájától – az alábbiakat kell tartalmaznia:

- ▶ a már ismert, rendelkezésre álló adatokat,
- ▶ a felállított verziókat,
- ▶ a még felderítésre váró körülményeket,
- ▶ az elvégzendő nyomozási cselekményeket,
- ▶ az egyes nyomozási cselekmények időpontjait, valamint
- ▶ a végső határidőt.

Az írásos nyomozási terv igen sokféle lehet, az egyszerű, határidő naplóban regisztrált emlékeztető feljegyzéstől, a naptári munkaterven keresztül, a legbonyolultabb táblázatos vagy hálóműanyagig bezárólag.

A nyomozási tervbe foglaltak maradéktalan végrehajtása jelenti tulajdonképpen a verziók ellenőrzését, melynek során olyan információk, adatok, bizonyítékok keletkeznek, amelyek egyes verziókat gyengítnek, megcáfolnak, vagy éppen megerősítenek. Az ellenőrzést csak akkor fejezhetjük be, ha egy kivételével valamennyi verzió megdőlt. Ezt az egyetlen megmaradt verziót is kizárólag akkor tekinthetjük helyesnek, ha azt az ügyben megállapított valamennyi tény alátámasztja. Ehelyütt ismét különbséget kell tennünk a nyomozó hatóságok által lefolytatott nyomozás és a magánnyomozó tevékenysége között. A nyomozó hatóság, amennyiben a büntetőeljárási jog által szigorúan megszabott rendben végezte el a verziók ellenőrzését, bizonyítási eljárást folytatott le, s a művelet során kapott eredményeket bizonyítékoknak nevezzük. A magánnyomozó bizonyítási eljárást – ebben az értelemben – nem folytathat, azonban az adatgyűjtése során beszerzett információkat, okiratokat, esetleg tárgyi eszközöket fel lehet használni bizonyítékként mind a polgári, mind pedig a büntető bíróságok előtt. Hiszen a bírónak szabad mérlegelési joga van ezek figyelembevételkor.

Sasvári Rudolf magán-detektív,
az *Ulysses Team Kft.* ügyvezetője

2. ábra: A felejtés görbéje (Ebbinghaus nyomán)

